

Lenard, Barbara

"Zbornik Zaštite Spomenika Kulture",
R. XVII, 1966; R. XVIII, 1967 :
[recenzja]

Ochrona Zabytków 22/3 (86), 238-241

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH*

ZBORNİK ZAŠTITE SPOMENIKA KULTURE. Wyd. Jugoslovenski institut za zaštitu spomenika kulture. Beograd. Ukazuje się raz w roku.

Rocznik XVII (1966), stron 119, ilustracje.

Medunarodna povelja o konzervaciji i restauraciji spomenika i spomeničkih celina (Międzynarodowa Karta Ochrony i Konserwacji Zabytków), s. 5—9, tłumaczenie w jęz. francuskim. Tekst Karty, uchwalonej przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków — Wenecja, 25—31 maja 1964 r.

Artykuły i studia

Cvito Fisković, *Slike Nikole Grassija u Trogiru i na Visu (Obrazy Nicola Grassiego w Trogirze i na wyspie Vis)*, s. 11—24, 24 il., str. w jęz. francuskim. Autor publikuje, nie znany dotychczas, obraz „Madonna ze świętymi” (Rajmund Nonnatus, Szczepan — pierwszy męczennik i Mikołaj z Bari) z kościoła św. Ducha na dalmackiej wyspie Vis. Przypisuje go Nicola Grassiemu, weneckiemu malarzowi z pierwszej połowy XVIII wieku, którego dziewięć owalnych płócien z portretami świętych znajduje się w kościele św. Mikołaja w Trogirze. Wszystkie wymienione obrazy, publikowane po raz pierwszy w komplecie, były konserwowane w 1966 r. przez Dalmacki Instytut Konserwatorski w Splicie.

Slobodan Nenadović, *Tipovi vrata u narodnoj arhitekturi (Typy drzwi w architekturze ludowej)*, s. 25—50, 37 il., str. w jęz. francuskim. W związku z pojawiającym się często w praktyce konserwatorskiej problemem rekonstrukcji zniszczonych drzwi w obiektach zabytkowych — autor dokonuje przeglądu licznych, zachowanych na terenie Jugosławii, przykładów zamknięcia otworów wejściowych i ustala ich typologię. Dla okresu średniowiecza, z którego — poza jednym wyjątkiem — nie zachowały się takie przykłady, autor rekonstruuje typy drzwi w oparciu o przekazy ikonograficzne, znalezione w malarstwie ściennym.

Milan Gojković, *Jedna hipoteza o izgledu i konstrukciji mosta preko Neretve u Mostaru pre gradjenja Starog mosta (Hipoteza na temat wyglądu i konstrukcji pierwotnego mostu na rzece Neretwie w mieście Mostar przed budową tak zwanego Staro Mostu)*, s. 51—64, 6 il., str. w jęz. francuskim. W oparciu o przekazy źródłowe i analizę dawnego i obecnego ukształtowania koryta rzeki autor rekonstruuje pierwotny most wiszący na Neretwie. Zastąpiony on został w 1566 r. kamiennym „Starym Mostem”, wzniesionym, według projektu nadwornego

architekta tureckiego Kodży Mimar Sinana, przez jego ucznia Hajrudina. Pierwotny most, usytuowany nieco poniżej w dół rzeki w stosunku do obecnego, istniał już w pierwszej połowie XV wieku; konstrukcja jego była częściowo drewniana, a dźwigarami były łańcuchy znacznych rozmiarów. Szczegółowe omówienie konstrukcji podbudowane jest przykładami z historii budownictwa mostowego.

Badania i prace konserwatorskie

Ivan Zdravković, *Istraživanje ostataka dvoraca u Brnjacima, Ribniku i u Nekudimu nekih spomenika u njihovoj okolini (Poszukiwania reliktów pałacowych w miejscowościach Brnjaci, Ribnik i Nekudim oraz innych obiektów w ich sąsiedztwie)*, s. 65—74, 12 il., str. w jęz. francuskim. Próba ustalenia, na podstawie przekazów źródłowych i wizji terenowych, lokalizacji dawnych rezydencji: królowej Heleny Andegaweńskiej w Brnjaci, cesarza Duszana i Urosza w Ribniku i despoty Djurdje Brankovića w Nekudim. Wskazania do ewentualnych przyszłych badań wykopaliskowych, niezbędnych dla sprawdzenia wysuniętych hipotez.

Nadežda Katanić, *Ispitivanje i proučavanje starih kamenih mostova u Bosni i Hercegovini (Badania i studia nad starymi mostami kamiennymi Bośni i Hercegowiny)*, s. 75—82, 12 il., str. w jęz. francuskim. Omówienie dalszych etapów badań, prowadzonych od szeregu lat przez Jugosłowiański Instytut Ochrony Zabytków. Po skompletowaniu w 1964 roku materiałów z terenu Słowenii, badania przeniesiono w 1965 roku na tereny Bośni i Hercegowiny. Równolegle do badań terenowych (dokumentacja pomiarowa, fotograficzna, sondaże) gromadzono dokumentację zachowaną w archiwach austriackich i studiowano źródła pisane.

Nadežda Pešić-Maksimović, *Istraživanje spomeničkih vrednosti srednjovekovnog sela Trg (Prethodno saopštenje) (Badanie wartości zabytkowych średniowiecznej wsi Trg. Komunikat wstępny)*, s. 82—92, 8 il., str. w jęz. francuskim. Omówienie problematyki badań osiedli wiejskich pod kątem widzenia ich wartości zabytkowych. Zwrócenie uwagi na trudności wynikające z braku wybitnych, najczęściej, reliktów materialnych, ewidentnych do historii tych osiedli i konieczność stosowania zupełnie odmiennych, niż w przypadku miast, kryteriów badawczych. Podkreślenie pilności badań wobec szybko postępującej urbanizacji wsi, która zaciera, i tak trudno czytelne, elementy zabytkowe. Jako obiekt doświadczalny wybrano, po wstępnej klasyfikacji, wieś Trg w Chorwacji występującą już w XIV-wiecznych źródłach kar-

* Stały przegląd zagranicznych czasopism konserwatorskich obejmuje 11 wydawnictw, których zestaw

zamieszczono w z. 3 (62) rocznika XVI (1963) „Ochrona Zabytków”, s. 69.

tograficznych, która zachowała w znacznym stopniu swoje pierwotne formy osadnicze. Program kompleksowych badań przewidywał wykopaliska archeologiczne, kwerendy archiwalne, inwentaryzacje i analizy. Po czterech latach, z braku środków finansowych, zmieniono metodę badań i przeprowadzono ankietyzację fotograficzną, opisową i pomiarową wszystkich zagród. Zebrany materiał daje wystarczającą podstawę do objęcia ochroną wsi Trg, która ulega szybkim przeobrażeniom, niszczącym jej wartości historyczne. Jest to sygnał alarmowy, wskazujący na konieczność otoczenia ochroną tego rodzaju jednostek osadniczych.

Komunikaty

Nadežda Katanić, *Prilog dokumentaciji drvenog mosta preko Une u Kostajnici (Przyczynki do dokumentacji drewnianego mostu na rzece Unie w Kostajnici)*, s. 93—98, 8 il., str. w jęz. francuskim. Budowa nowego mostu na Unie spowoduje zburzenie starego, drewnianego mostu na tej rzece, wzmiankowanego po raz pierwszy w 1596 r. Od wieków służył on celom handlowym. Most jest integralnie związany z otoczeniem tak, że jego rozbiorca zuboży w znacznym stopniu znany zespół małych miast, jaki tworzą Bošnińska i Chorwacka Kostajnica. Celem artykułu, opartego na przekazach źródłowych i ikonograficznych (między innymi na odnalezionych w Kriegerarchiv w Wiedniu), jest udokumentowanie obiektu, który wkrótce przestanie istnieć.

Nadežda Pešić-Maksimović, *Medzurepublički sastanak sa temom „Organizacija i problemi zaštite etnoloških spomenika” održan 27. i 28. januara 1966 u Novom Sadu (Międzyrepublikańskie spotkanie w Nowym Sadzie, poświęcone „Organizacji i problemy ochrony zabytków etnologicznych”. 27 i 28 stycznia 1966 r.)*, s. 99—101, str. w jęz. francuskim. W jeździe, zorganizowanym pod auspicjami Krajowego Urzędu Konserwatorskiego Wojwodiny, wzięli udział etnologowie, architekci i historycy sztuki zainteresowani ochroną zabytków kultury i sztuki ludowej. Reprezentowali oni służbę konserwatorską i muzea etnograficzne prawie wszystkich republik, a także Jugosłowiański Instytut Ochrony Zabytków. Omawiano problemy ogólne ochrony zabytków, pracę etnologów w urzędach konserwatorskich, zagadnienie zakładania muzeów w plenerze oraz sprawy ochrony zabytków architektury ludowej. Skonstatowano brak podstaw teoretycznych z zakresu kryteriów wartościujących charakter ruchomych i nieruchomych zabytków etnologicznych, co stanowi istotną przeszkodę w pracach nad zachowaniem tej części spuścizny kulturowej. Niedostateczny jest również stopień przygotowania specjalistów do tych zadań. Wysłano szereg wniosków, które dały podstawę do opracowania rezolucji przyjętej przez zjazd.

Nada Vuletić, *Razgovori o zaštiti etnoloških spomenika. Novi Sad 27. i 28. januara 1966. (Dyskusja o ochronie zabytków etnologicznych. Nowy Sad, 27 i 28 stycznia 1966)*, s. 102—103. Omówienie sytuacji zabytków etnologicznych oraz przyczyn powodujących trudności w ich konserwacji, z jednoczesnym wskazaniem ważności tego problemu dla kultury narodowej. Rozwinięcie wzmiankowanego w poprzednim komunikacie tematu niedostatecznego przygotowania specjalistycznego kadr, zajmujących się ochroną tego typu obiektów. Postulowanie konieczności szerszego propagowania zagadnień ochrony zabytków etnologicznych wśród społeczeństwa, organizacji i władz oraz zaangażowania do tych zadań, w szerszym niż dotąd stopniu, specjalistów etnologów.

Nada Vuletić, *Rad etnologa u Pokrajinskom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Novom Sadu (Praca etnologa w Krajowym Urzędzie Ochrony Zabytków w Nowym Sadzie)*, s. 103—104. Krajowy Urząd Ochrony Zabytków w Nowym Sadzie powstał w 1951 r.; od 1961 r. istnieje w nim stanowisko fachow-

ca etnologa. Do podstawowych jego zadań należy „branie pod ochronę” zabytków etnologicznych i nadzór nad ich konserwacją. Dla zgromadzenia właściwej dokumentacji, niezbędnej do wykonywania tej pracy, przystąpiono do ewidencji zabytków etnologicznych w terenie. Wykorzystano przy tym informacje posiadane przez muzea i częściowo zgromadzone przez Urząd. Artykuł omawia metody przeprowadzenia badań terenowych, charakteryzuje uzyskane materiały ewidencyjne oraz ich systematyzację i dalsze opracowanie.

Marija Gamulin, *Problemi zaštite etnoloških spomenika kontinentalnog dijela SR Hrvatske (Problemy ochrony zabytków etnologicznych kontynentalnej części Chorwacji)*, s. 104—108, str. w jęz. francuskim. Omówienie niedostatecznych warunków ochrony zabytków budownictwa wiejskiego, wynikających z jednej strony ze zbyt małej ilości etnologów-specjalistów w służbie konserwatorskiej, z drugiej zaś — z rodzaju materiałów użytych do konstrukcji tych obiektów, podatnych na zniszczenie, a jednocześnie wymagających znacznych nakładów finansowych dla ich konserwacji. Relacja z prac etnologa, pracującego w Krajowym Urzędzie Konserwatorskim od 1961 roku, którego podstawowym zadaniem jest przeprowadzenie ewidencji zabytków budownictwa wiejskiego w terenie. Doświadczenia uzyskane przy jej prowadzeniu, pozwalają na sformułowanie następujących wniosków: należy niezwłocznie przystąpić do opracowania inwentarza zabytków architektury ludowej z terenu całego państwa; wprowadzić na wydziałach architektury specjalizację w zakresie architektury wiejskiej; planować w budżetach urzędów konserwatorskich środki finansowe interwencyjne na ratowanie zabytków etnologicznych; rozpocząć szybko prace nad organizacją muzeum w plenerze i organizacją regionalnych parków etnograficznych. W artykule poruszono również sprawę wywozu zagranicę ruchomych obiektów etnologicznych i całkowity brak przygotowania służby celnej do ich ochrony.

Nadežda Pešić-Maksimović, *Zajedničko rešavanje problema zaštite spomenika etnoloških značaja (Kolektywne rozwiązywanie problemów ochrony zabytków etnologicznych)*, s. 109—111. Omówienie znaczenia międzyrepublikańskich spotkań poświęconych ochronie zabytków kultury ludowej, z których pierwsze odbyło się w 1960 roku w Cačku, drugie — w 1966 w Nowym Sadzie. Zobrazowanie i ocena sytuacji istniejącej w dziedzinie ochrony zabytków etnologicznych na terenie kraju, w oparciu o materiały uzyskane ze zjazdów.

Zaključci, predlozi, sugestije sa medzurepubličkog sastanka strucnjaka koji rade na pitanjima zaštite spomenika etnološkog karaktera, održanog 27. i 28. januara 1966. u prostorijama Matice Srpske u Novom Sadu (Uchwały, wnioski, propozycje międzyrepublikańskiego spotkania w Nowym Sadzie, poświęconego ochronie zabytków etnologicznych. 27—28 stycznia 1966), s. 112. Tekst uchwalonych wniosków i podjętych przez Zjazd uchwał, zawarty w 9 punktach.

Recenzje książek i czasopism

H. J. Plenderleith, *La conservation des antiquités et des oeuvres d'art*, Paryż 1966, (M. Vunjak), s. 113. *Naše starine*, Sarajewo, t. X (1965), (N. K.), s. 113—115. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, sv. 7—10 (1953—1956), (N. K.), s. 115—119.

Rocznik XVIII (1967), stron 146, ilustracje.

Artykuły i studia

Milka Čanak Medić, *Teorijska sprema i stepen obrazovanja srednjovekovnih graditelja (Wiedza teoretyczna i stopień wykształcenia mistrzów budowlanych w średniowieczu)*, s. 5—26, 23 il., streszczenie

w jęz. francuskim. Rozważania na temat badań prowadzonych nad rozwojem sztuki budowlanej i obszerna, bogato ilustrowana analiza dotychczasowych ich wyników. Badania te poświęcone głównie zagadnieniom proporcji budynków, przyniosły w rezultacie ustalenie następującej klasyfikacji typów proporcji: 1) typ wymierny i harmonijny, polegający na prostych stosunkach liczbowych, o równomiernych interwałach 1:1, 2:1, 3:2, 4:3, itd. 2) typ niewymierny pochodzący od systemu V2 lub „kwadratury” (figura podstawowa oparta na zasadzie kwadratu lub oktagonu) i systemu V3 albo triangulacji (opartej o kwadrat, trójkąt równoboczny, hexagon). 3) typ

dynamiczno-symetryczny oparty o systemy: $\Phi = \frac{\sqrt{5}+1}{2}$

„złote cięcie”, lub podział figur takich jak kwadrat, pentagon, dekaon. Mimo tych precyzyjnych ustaleń metody sporządzania samych projektów po ustaleniu systemu proporcji nie zostały dotąd — zdaniem autora — dostatecznie wyjaśnione, ponieważ zachowane oryginalne dokumenty nie zawierają wystarczających danych. Czy zasady kompozycji stosowane przez architektów średniowiecza i renesansu wyszły z teoretycznych studiów nad architekturą antyczną, nad dziełami matematyków i filozofów greckich — czy też ich postępowanie jest dalszym ciągiem doświadczeń będących w ciągłym rozwoju i użyciu od starożytności przez średniowiecze do renesansu — należy ustalić przez weryfikację dokumentów dotyczących architektów średniowiecza, jak również dokumentów związanych ze stosunkami społecznymi tej epoki. Dlatego autor daje przegląd istniejących wtedy szkół wyższych, zwłaszcza zajmuje się programem tzw. „quadrivium”, obejmującego nauki ściśle: arytmetykę, geometrię, muzykę i astronomię. W swym studium mówi też o dziełach matematyków i teoretyków starożytnych, które wiążą się z praktyką budowlaną lub odnoszą do stosowania przyjętych w sztuce proporcji. Uważając za niezbędne ponowne zbadanie niektórych dokumentów, autor poddaje analizie zestaw oryginalnych rysunków technicznych, wyjaśniających zastosowaną formę architektoniczną.

Slobodan Nenadović, *Problemi restauracije gradačke crkve (Problemy odbudowy cerkwi w Gradacu)*, s. 27—38, 10 il., streszczenie w jęz. francuskim. Odbudowa kościoła klasztorowego w Gradacu, fundowanego przez królową Helenę w drugiej połowie XIII wieku, dobiega końca. Z tej okazji autor przedstawia szereg teoretycznych rekonstrukcji obiektu, opracowanych przez kilku uczonych i wykazuje różnice jakie zachodzą między tymi rozwiązaniami, a projektem głównym według którego przeprowadzono odbudowę. Wyjaśnia przyczyny dla których pewne rozwiązania z projektów teoretycznych nie mogły być uwzględnione i wykonane, a inne zostały przyjęte. Artykuł ilustruje również stan kościoła przed i w czasie konserwacji.

Gojković Milan, *Most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu i savremeni vodoprivredni zahvati (Most Mehmeda-paszy Sokolovića w Wyśegradzie i współczesne urządzenia gospodarki wodnej)*, s. 39—56, 10 il., streszczenie w jęz. francuskim. Most na rzece Drinie, długości ok. 328 m zbudowany został w latach 1571—1577 z inicjatywy wielkiego wezyra tureckiego Mehmeda-paszy Sokolovića; budowę prowadził królewski budowniczy Kodža Mimar Sinan. W planie budowli odróżnia się dwie części: zasadniczą, długości 179,43 m, stanowiącą właściwe przejście przez rzekę i pomocniczą rampę wzdłuż biegu rzeki na lewym jej brzegu; są one integralnie związane z sobą i stanowią jedność kompozycyjną i konstrukcyjną. W następstwie niedawnej realizacji projektu użycia wód Driny dla celów hydro-energetycznych, nastąpiła zmiana stanu i biegu wód rzeki, a tym samym zmiana warunków konstrukcyjnych i widokowych mostu. W wyniku szczegółowych badań, którym poddano ten cenny obiekt sztuki budowlanej islamu, powstało studium dające alternatywne opracowania

mostu w Wyśegradzie w nowych, zmienionych warunkach, przy uwzględnieniu zmiennego poziomu lustra wody w różnych porach roku. Równocześnie zanalizowano nowe wartości budowli oceniając jej znaczenie z punktu widzenia zagadnień estetycznych, środowiskowych, użytkarnych i zabytkowych.

Ranko Findrik, *Italijanski trulli i analogije sa primorskim bunjama (Włoskie trulla i ich analogia z nadmorskimi bunjami)*, s. 57—74, 26 il., streszczenie w jęz. francuskim. Artykuł poświęcony studiom porównawczym budowli kamiennych zwanych „trullo” zachowanych na terenie południowych Włoch z analogicznymi budowlami zwanymi „bunja” zachowanymi na wybrzeżu dalmatyńskim i wyspach półwyspu adriatyckiego Jugosławii. W obu przypadkach chodzi o niewielkie budowle kamienne, których przekrycia imitują formę sklepień. Jest to typ budowli znany w wielu rejonach świata, należący do najstarszych złożonych systemów konstrukcji stworzonych przez człowieka.

Gordana Babić, *Liturgijski tekstovi ispisani na živopisu apside Svetih Apostola u Peći. Mogućnost nihovog restauracana (Teksty liturgiczne w malowidłach absydy cerkwi św. Apostołów w Peći. Możliwość restauracji)*, s. 75—84, 6 il., streszczenie w jęz. francuskim. Omówienie możliwości restauracji tekstów modlitw liturgicznych wypisanych na zwojach trzymanyh przez biskupów w malowidłach centralnej absydy świątyni; stare greckie modlitwy są tutaj przekazane w języku staro-serbskim. Dzięki istnieniu liczego materiału porównawczego na miejscu i w tekstach zachowanych w Studenicy i Arilje, inskrypcje mogą być odczytane i restaurowane, mimo lokalnych poważnych uszkodzeń. Nie można natomiast zidentyfikować wszystkich przedstawionych w malowidłach postaci przy pomocy trzymanyh przez nich tekstów, ponieważ nie stanowią one obowiązujących atrybutów.

Badania i prace konserwatorskie

Mila Vujičić-Vulivić, *Rimska grobnica u Brestoviku. Konzervatorsko-restauratorski radovi — prva faza (Grób rzymski w Brestoviku. Prace konserwatorsko-restauratorskie — pierwsza faza)*, s. 85—92, 5 il., streszczenie w jęz. francuskim. Omówienie zagadnień zabezpieczenia i konserwacji grobu rzymskiego odkrytego w 1895 r. i ponownie odsłoniętego w 1955 r. oraz przystosowania go dla celów turystycznych. Najstarsza część zbudowanego w stoku wzgórza grobu, zawierająca relikty sarkofagów, pochodzi z III wieku naszej ery, dalsze partie datowane są na wiek IV. W pierwszej fazie prac wykonanych w 1964 r. obiekt oczyszczono i zabezpieczono przez uzupełnienie murem części konstrukcyjnych. Głównym problemem konserwatorskim w tej fazie prac było powiązanie partii autentycznych z rekonstruowanymi. Przyjęte rozwiązanie polegało na zastosowaniu nieco ciemniejszej zaprawy w miejscach spojenia obu partii; uzyskano to przez dodanie zmielnego czarnego kamienia. W dalszym etapie przewiduje się konserwację fresków i sarkofagów oraz rekonstrukcję konch i posadzki.

Dimitar Cornakov, *Konzervatorsko-istraživacki radovi na arhitekturi i živopisu crkve sv. Arhandžela kod Prilepa (Prace konserwatorsko-badawcze w zakresie architektury i malarstwa w cerkwi św. Archanioła pod Prilepem)*, s. 93—98, 5 il., streszczenie w jęz. francuskim. Badania architektoniczne przeprowadzone w cerkwi św. Archanioła pod Prilepem pozwoliły na precyzyjne ustalenie trzech faz budowy obiektu i przesądziły o słuszności jednej z dwóch sprzecznych dotychczasowych hipotez. Pierwsza faza budowy — to wzniesienie kościoła w drugiej połowie XII wieku (wschodnia część obecnego); druga faza — powiększenie przez rozbudowę w kierunku zachodnim w drugiej połowie XIV w.; trzecia faza — przebudowa cerkwi w 1861 r. w czasie budowy

cel klasztornych. W czasie badań, które doprowadziły do odkrycia relikwów pierwotnej fasady zachodniej cerkwi, odnaleziono także fragmenty fresków pochodzące z XII wieku. Badania sondażowe ścian potwierdziły obecność fragmentów malowideł z tego okresu w absydzie ołtarzowej, oraz wykazały obecność licznych przedstawień pochodzących z drugiej połowy XIV wieku, w zachodniej partii budowli. Szczególnie cenne było odkrycie portretu fundatora rozbudowy kościoła; z inskrypcji wynika, że był to mnich Jan. Ponadto, pod posadzką znaleziono mur pokryty malowidłem z czterema postaciami, z których trzy ubrane są w szaty królewskie. Te portrety suwerenów należały prawdopodobnie do kaplicy zbudowanej w XII wieku.

Krum Tomovski, *Adaptacija bezistena u Štipu u galeriju slika i skulptura (Adaptacja bezistanu w Štipie na galerię malarstwa i rzeźby)*, s. 99—104, 5 il., streszczenie w jęz. francuskim. Bezistan (hala targowa), zbudowany prawdopodobnie w XVI wieku, ze względu na swoje wysokie walory architektoniczne, został przeznaczony na galerię malarstwa i rzeźby Muzeum Narodowego w Štipie. W latach 1959—1963 przeprowadzono prace konserwatorskie (wzmocnienie zlasowanych kamiennych murów, usunięcie zawilgocenia, naprawa dachu, likwidacja późniejszych otworów) oraz prace adaptacyjne. Dogodny układ jedno-przestrzennego wnętrza pozwolił na przystosowanie obiektu do nowych potrzeb bez konieczności wprowadzania zmian w jego pierwotnym ukształtowaniu. Otoczenie uporządkowano, przywracając pierwotny poziom terenu wokół budynku, który w nowej roli stanowi element kompozycji śródmiejskiego zespołu urbanistycznego.

Mirjana Lesek, *Ikonostas crkve u Šašincima. Stanje i značaj spomenika i pitanje njegove atribucije Teodoru Kračunu (Ikonostas cerkwi w Šašinci. Stan zachowania i znaczenie zabytku oraz problem jego atrybucji Teodorowi Kračunowi)*, s. 105—112, 4 il., streszczenie w jęz. francuskim. Szczegółowa relacja stanu zachowania ikonostasu pochodzącego z drugiej połowy XVIII wieku, którego partie malarzkie przypisuje się najsłynniejszemu malarzowi Woj-

wodiny — Teodorowi Kračunowi; autor bogatej dekoracji rzeźbiarskiej nie jest znany. Zły stan obiektu spowodowany jest głównie niszczytelką działalnością drewnojadów; niszcząc drewniane podłoża przyczyniły się one również do poważnych uszkodzeń warstw malarskich ikon. Analiza porównawcza obrazów ikonostasu ze znanymi dziełami Kračuna potwierdza słuszność takiej atrybucji, a odkrycie tego nieznanego dzieła wypełnia lukę lat 1776—1779 istniejącą dotychczas w twórczości artysty.

Komunikaty

Ivan Zdravković, *Nekoliko planova i panorama Beograda iz XVIII veka u zbirakama u Beču (Kilka planów i widoków Belgradu z XVIII wieku w zbiorach wiedeńskich)*, s. 113—120, 12 il. Ciąg dalszy publikacji planów i widoków miast Jugosławii, odnalezionych w wyniku kwerendy przeprowadzonej przez autora w Wiedniu (zob. tenże „Ochrona Zabytków” R. XXI, z. 1 (80), Warszawa 1968, s. 91).

Wspomnienie pośmiertne

Mihailo Vunjak, **Paul Coremans** (1908—1965), s. 121—125.

Recenzje książek i czasopism

Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split, sv. 11 (1959), sv. 12 (1960), sv. 13 (1961), sv. 14 (1962), sv. 15 (1963), (N. K.), s. 127—135.

Milica Marković, *Geografsko-istorijski imenik naselja Vojvodine, za period od 1853. godine do danas*, Novi Sad 1966, (N. P.-M.), s. 135—136.

Jaime Iniguez Herrero, *Altération des calcaires et des grès utilisés dans la construction*, Paris 1967, (M. V.), s. 136—137.

Richard Hamann-Mac Lean, *System einer topographischen Orientierung in Bauwerken, in Marburger Universitätsbund*, Jahrbuch 1965, (G. B.), s. 137—138.

Wymiana publikacji w 1965 i 1966 roku, s. 139—146.

Barbara Lenard

STUDIES IN CONSERVATION. Wyd. International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works, Londyn. Kwartalnik.

Rocznik XIII (1968)

Zeszyt 1, stron 47+1 nlb., ilustracje.

Adam Raft, *About Theophilus' Blue Color, „Lazur” (O Theophilusa błękitnym kolorze, „Lazur”)*, s. 1—6, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim. W przekładach użytego przez Theophilusa określenia błękitu „lazur” główny nacisk kładziono zawsze na azuryt. Należy jednak zwrócić uwagę na istnienie dwóch innych możliwości interpretacji: jako naturalnej ultramaryny lub białego pigmentu, zabarwionego błękitnym barwnikiem roślinnym. Na podstawie malowideł pochodzących z epoki autor doszedł do przekonania, że „lazur” we wczesnym średniowieczu w północnej Europie był naturalną ultramaryną, sporządzaną z lapis lazuli, aczkolwiek nie wyklucza możliwości użycia innych pigmentów jako zastępczych. U Theophilusa w rozdziale I/15, traktującym o malarstwie ściennym, znajduje się wskazówka, że partie mające być pomalowane „lazurem” powinny być podmalowane barwą szarą. Technika ta ma znaczenie tylko w tym wypadku, jeżeli pigmentu używa się laserunkowo i jest nim ultramaryna naturalna na czym oparto nową interpretację średniowiecznego terminu.

Identification of the Materials of Paintings (Identyfikacja materiałów malarskich), redaktor serii: Ruthherford J. Gettens.

Herman Kühn, *4. Lead-Tin Yellow (4. Żółcień ołowiowo-cynowa)*, s. 7—33, 6 il., 1 wykres, 1 tabela. Uwzględnia: terminologię obecną, terminologię wyszłą z użycia, skład chemiczny, datę i okoliczności powtórnego wynalezienia, historię zastosowania, niedawne doniesienia o występowaniu żółcień ołowiowo-cynowej w malowidłach, częstotliwość występowania we wzajemnym stosunku żółcień ołowiowo-cynowej I i II w malowidłach, przygotowywanie, charakterystykę cząstek, właściwości optyczne, właściwości chemiczne, ogólne właściwości barwiące, badania mikrochemiczne, kryteria pewności w identyfikacji, spektrometrię emisyjną, dyfrakcję rentgenowską, fluorescencję rentgenowską i sondę elektronową, spektrofotometrię w obszarze widzialnym, podczerwieni i pozafioletcie, radiografię, końcową datę zastosowania, dające się stwierdzić przypadki występowania, uwagi dodatkowe do danych dyfrakcji rentgenowskiej. Załączony obszerny wykaz przykładów stwierdzonego występowania barwnika, obejmujący: autorstwo, nazwę, datę powstania i miejsce przechowania uwzględnionych dzieł.

Notatki pracowniane i warsztatowe.

Kenneth F. B. Hempel, *Notes on the Conservation of Sculpture, Stone, Marble and Terracotta*